

เนิ้งฟ่อนย่อนลำเพลิน

Nerng Fon You Lam Phloen

อนุชิต สีเมอร์ต^{1*}, ภาณุวัฒน์ เหล่าพิลัย², โชคชัย มโนธรรม³, วัชรารณณ์ ทิพย์บุญผล⁴, อาทิตย์ แสงยศ⁵ และนฤพล วรธนโก⁶

Anuchit Seemorot^{1*}, Panuwat Loapilai², Chokchai Manotum³, Watcaraporn Tipbunphol⁴,

Arthil Saengyos⁵ and Naruephon Wannako⁶

^{1*2,3,4,5,6}อาจารย์ สาขานาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

^{1*2,3,4,5,6}Lecturer from Dramatic Arts and Drama Faculty of Humanities and Social Sciences

Rajabhat Maha Sarakham University

*Corresponding Author Email: Seemorot@gmail.com

Received: 12 March 2025

Revised: 25 March 2025

Accepted: 28 March 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาลีลาฟ่อนนางเอกหมอลำเพลิน คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลิน และคณะหมอลำเพชรลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอกอสน์พิสัย จังหวัดมหาสารคาม และ 2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานนาฏยนิพนธ์ ชุดเนิ้งฟ่อนย่อนลำเพลิน เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ และแบบสังเกต โดยมีกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 7 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารและเครื่องมือการวิจัยมาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) หมอลำ เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีต้นกำเนิดจากภาคอีสานของประเทศไทย หมอลำมีจุดกำเนิดจากการเล่านิทานพื้นบ้านและการขับร้องบทกลอนท้องถิ่นของชาวอีสาน คำว่า “หมอลำ” มาจากคำว่า “หมอ” ที่หมายถึงผู้ชำนาญ และ “ลำ” หมายถึงการบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยทำนองอันไพเราะ ดังนั้นหมอลำจึงหมายถึงผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ของทำนองเพลง หมอลำแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ หมอลำผีฟ้า หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำซิ่ง และหมอลำหมอลำเพลิน และ 2) ผลงานนาฏยนิพนธ์ ชุดเนิ้งฟ่อนย่อนลำเพลิน ประกอบด้วย 2.1) การนำเสนอรูปแบบของการแสดง 2.2) รูปแบบการแต่งกาย 2.3) ลักษณะการแปรแถว 2.4) การออกแบบกระบวนท่ารำ และ 2.5) รูปแบบการแต่งหน้า

คำสำคัญ: เนิ้งฟ่อน, ย่อน, ลำเพลิน

Abstract

This research consists purposes were 1. to study the dance style of the Morlam Plearn heroine Sao Noi Phet Ban Phaeng troupe Bua Rim Bueng Rung Lam Plearn troupe and the Morlam Phet Lam Plearn Ban Phaeng troupe Paeng Sub-district Kosum Phisai district Maha Sarakham province and 2. to create a dance composition

Neng Fon Yon Lam Plearn. This is a qualitative research The research instruments are interviews, surveys and observations There are 7 target groups selected through purposive selection. The data collected from documents and research instruments are analyzed content analysis. The research results found that 1) Morlam is a folk performing art that originated from the Northeastern region of Thailand. Morlam originated from telling folk tales and singing local poetry of the Northeastern people. The word “Morlam” comes from the word “Mor” which means an expert, and “Lam” means describing stories with melodious melodies. Therefore Morlam means a person who is an expert in describing stories through musical melodies. Morlam is divided into 5 types: Morlam Phi Fa, Morlam Phuen, Morlam Klon, Morlam Sing and Morlam Mu Lam Phloen and 2) The dance composition “Neung Fon Yon Lam Phloen” consists of 2.1) the presentation of the performance format 2.2) the costume format 2.3) the row formation format 2.4) the dance choreography design, and 2.5) the make-up format.

Keywords: Neng Fon, Yon, Lam Phloen

บทนำ

หมอลำมาจากคำ 2 คำมารวมกันได้แก่ หมอ หมายถึงผู้มีความเชี่ยวชาญ และ ลำ หมายถึงการบรรยายเรื่องราวต่างๆด้วยทำนองอันไพเราะ ดังนั้นหมอลำจึงหมายถึงผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการบรรยายเรื่องราวต่างๆของทำนองเพลง (กฤษฎา ศิริธรรม, 2534) เป็นรูปแบบวัฒนธรรมทางภาคอีสานของประเทศไทย สามารถแบ่งได้หลายอย่างตามลักษณะทำนองของการลำ หมอลำแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ หมอลำผีฟ้า หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำซิ่ง และหมอลำหมู่หมอลำเพลิน (กิตติศักดิ์ แสนประดิษฐ์, 2552) ซึ่งหมอลำหมู่และหมอลำเพลินมีวิวัฒนาการตามยุคสมัยเพื่อให้เป็นที่นิยมและรับวัฒนธรรมมาจากวงลูกทุ่ง โดยมีวิวัฒนาการตามความนิยมในการฟังเพลงลูกทุ่ง ทำให้เกิดท่วงทำนองลำแบบใหม่ที่มีจังหวะคึกคัก เร้าใจและสนุกสนาน มีผู้แสดงครบหรือเกือบจะครบตามจำนวนตัวละครในเรื่องที่ดำเนินการแสดง มีอุปกรณ์ประกอบการแสดงฉาก แสง สี เสียง เสื้อผ้าสมจริง เครื่องดนตรีประกอบแต่เดิมคือพิณ (ซุงหรือ ซึง) แคน กลอง การลำเป็นการลำแบบลำกลอน หมอลำจะแสดงเป็นตัวละครตามบทบาทในเรื่องในปัจจุบันหมอลำหมู่และหมอลำเพลินได้รับความนิยมมากที่สุด (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2554)

หมอลำเพลินมีพัฒนาการมาจากหมอลำเรื่องต่อกลอนมีความต่างตรงที่ทำนองเป็นหลัก หมอลำเรื่องต่อกลอนจะใช้ทำนองทางยาวเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง อาจเป็นสังวาทซอนแก่น สังวาทอุบล หรือสังวาทกาฬสินธุ์-สารคาม แต่หมอลำเพลินจะใช้ทำนองลำเพลินซึ่งพัฒนามาจากทำนองลำเพลินโบราณ คือ ลำเพลินจังหวะจับแบง หรือลำจังหวะจับแบง จังหวะที่ใช้ลำโดยใช้จังหวะลำที่เร็วกว่าการแสดงของผู้ลำจะเด่นเร็วมากขึ้น รวมไปถึงดนตรีที่ใช้ประกอบก็มีความรวดเร็ว นอกจากนั้นยังมีการฟ้อนประกอบการลำตลอดเวลา การแต่งกายหมอลำหญิงแบบสั้นเห็นท่อนขา ส่วนหมอลำฝ่ายชายแต่งตัวคล้ายลิเก ลำเพลินมีจังหวะ

เข้าใจ สนุกสนาน สร้างความเพลิดเพลินให้กับผู้ชมโดยอาศัยจังหวะท่วงทำนองของการลำ โดยหมอลำผู้หญิงฟ้อนประกอบ (พรชัย เขียวสาคร, 2536)

การฟ้อนของหมอลำอีสานมีนาฏยลักษณะเฉพาะที่แสดงความเป็นตัวตนที่เป็นสุนทรีย์ในพื้นที่ โดยให้คำอธิบายอัตลักษณ์ของนาฏยศิลป์อีสานว่า"ก้มต่ำ ร่ากว้าง ไม่หวงตัว"ที่พบในการแสดงของอีสานโดยทั่วไป (ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ, 2532) ดังปรากฏในการแสดงการฟ้อนรำพื้นบ้านอีสาน ที่เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนอีสานที่สัมพันธ์กับธรรมชาติสังคมและสิ่งแวดล้อมชนชาติใดมีดนตรี มีศิลปะการฟ้อนรำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน นับได้ว่าชนชาตินั้นมีวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรือง การออกแบบท่ารำหรือวาทฟ้อนแม่บทอีสานนับได้ว่าเป็นนาฏยศิลป์แขนงหนึ่งที่มีความละเอียดอ่อน เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ฟ้อนหรือผู้ออกแบบท่าฟ้อนมักประดิษฐ์ท่าฟ้อนเพื่อ สื่อความหมายประกอบอารมณ์หรือความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจสอดคล้องกับเนื้อหาที่ร้อง จังหวะ ดนตรี ท่วงท่าลีลาฟ้อนอาจมีความอ่อนช้อยสวยงาม (ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2565)

การฟ้อนอีสานมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามยุคสมัย พัฒนาการด้านสมอง สติอารมณ์และปัญญาความเจริญทางเทคโนโลยีล้วนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เมื่อฟ้อนอีสานพัฒนามาสู่ยุคในปัจจุบันจึงทำให้เกิดความแปลกใหม่หลากหลาย และซับซ้อนมากขึ้น (สิทธิรัตน์ ภูแก้ว, 2550) การฟ้อนนางเอกหมอลำเพลินเป็นการแสดงที่มีความสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะพื้นบ้านอีสาน โดยนางเอกจะฟ้อนรำด้วยท่วงท่าที่อ่อนช้อยและสวยงาม ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น โดยนางเอกคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะหมอลำเพชรลำเพลิน คณะบัวริมบึงลำเพลิน ต่างมีการนำเสนอการฟ้อนที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ที่แสดงออกมาเป็นท่าทางธรรมชาติ ซึ่งบ่งบอกถึงอารมณ์และความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์ ในประเด็นนี้สามารถอธิบายให้เข้าใจได้โดยง่ายว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประกอบขึ้นด้วยร่างกายและจิตใจ ของมนุษย์ จะเคลื่อนไหวไปตามการสั่งการของจิตใจ เมื่อใดที่จิตใจเกิดอารมณ์หรือความรู้สึกก็จะส่งผลให้ร่างกายเคลื่อนไหว (คำลำ มุสิก, 2552)

ดังนั้น จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า การฟ้อนของนางเอกหมอลำเพลินเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญ โดยมีลีลาการฟ้อนที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ใช้การขยับสะโพกและลำตัวให้สอดคล้องกับจังหวะดนตรี ซึ่งหมอลำเพลินที่ยังคงรับงานอยู่หมอลำเพลิน คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึงลำเพลิน คณะหมอลำเพชรลำเพลิน บ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม การฟ้อนของนางเอกหมอลำเพลิน เป็นศิลปะที่มีเอกลักษณ์ของอีสาน ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิต และจิตวิญญาณของชุมชน ผ่านการเคลื่อนไหวของร่างกาย ดนตรี และการแสดงออกทางอารมณ์ ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์สืบสาน การฟ้อนนางเอกหมอลำเพลินคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึงลำเพลิน คณะหมอลำเพชรลำเพลิน คงอยู่และได้หยิบยกการฟ้อนนางเอกหมอลำเพลิน มาปรากฏในรูปแบบของการสร้างสรรค์การแสดงนาฏยนิพนธ์ชุด เน้นฟ้อนย้อนลำเพลิน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลีลาฟ้อนนางเอกหมอลำเพลิน คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลินและคณะหมอลำเพชรลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานนาฏยนิพนธ์ ชุดเนิ้งฟ้อนย้อนลำเพลิน

การบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานและแนวทางในการวิจัย พบว่า วรรณกรรมที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับการฟ้อนย้อนลำเพลิน มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนรำพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์หรือเป็นพื้นฐานในการศึกษาการฟ้อนรำรูปแบบดังกล่าว อาทิ สิทธิรัตน์ ภูแก้ว (2550) ได้ศึกษาการฟ้อนเกี่ยวของหมอลำกลอน พบว่า ความเป็นมา บทบาท องค์ประกอบ และกระบวนการฟ้อนเกี่ยวของหมอลำกลอนในจังหวัดอุบลราชธานี มีการฟ้อนเกี่ยวเป็นการแสดงออกถึงการเกี่ยวพาราสีระหว่างชายและหญิงผ่านท่าฟ้อนที่มีความอิสระและสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนนุจรินทร์ พลแสน, ภาวิณี บุญเสริม และดารณี จันทมิไชย (2567) ได้ศึกษาการฟ้อนทางหวาน: การสร้างอัตลักษณ์นาฏศิลป์อีสานของวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ พบว่า การสร้างอัตลักษณ์ของการฟ้อนพื้นบ้านอีสานที่มีลักษณะนุ่มนวลอ่อนหวาน และประณีต ซึ่งเกิดจากการผสมผสานท่าฟ้อนท้องถิ่นกับหลักนาฏศิลป์แบบราชสำนักไทย ทำให้เกิดสไตล์การฟ้อนที่เรียกว่า ฟ้อนหวาน และเนตรทราย ย่อยพรมราช, สุขสันติ แวงวรรณ และอัครวิทย์ เรืองรอง (2567) ได้ศึกษาอัตลักษณ์การฟ้อนแก่นของแม่ครูลำดอน สุวรรณภูคำ พบว่า การศึกษาอัตลักษณ์ของการฟ้อนแก่น ซึ่งเป็นการฟ้อนประกอบการขับขานในวัฒนธรรมล้านนา โดยเน้นท่าฟ้อนที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น การแอ่นตัวไปด้านหลัง และการพัฒนาท่าฟ้อนเพื่อแสดงความสามารถพิเศษของนักฟ้อน ดังนั้น แม้ว่า เนิ้งฟ้อนย้อนลำเพลิน จะไม่มีการกล่าวถึงโดยตรงในงานวิจัยเหล่านี้ แต่การศึกษาเหล่านี้ อาจให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการฟ้อนรำพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจหรือศึกษาการฟ้อนรำรูปแบบดังกล่าวต่อไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ จำนวน 7 คน ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะการแสดงวัฒนธรรมหมอลำ 1 คน คือ รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิศักดิ์ จำปาแดง 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ คือ นางเอกหมอลำเพลิน 3 คน คือ 2.1) นางสุภาพ นามวงษา หัวหน้าวง คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง 2.2) นางสาวนีย์ คอนโพธิ์ศรี หัวหน้าวง คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลิน และ 2.3) นางปริญพร นามวงษา หัวหน้าวง คณะหมอลำเพชรลำเพลิน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจงทั้งหมด

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ ประกอบด้วย

2.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้การสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาลีลาฟ้อนนางเอกหมอลำเพลิน คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลินและคณะหมอลำเพชรลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม และเพื่อสร้างสรรค์

ผลงานนาฏยนิพนธ์ ชุดหนึ่งพ็อนย็อนล่ำเพลิน และตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอนะอื่น ๆ เพิ่มเติม มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open Ended) อีกทั้ง ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบ กลั่นกรอง จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านโครงสร้างข้อคำถาม และ (3) ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาสาระสำคัญ ตลอดจน ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลอง (Try Out) สัมภาษณ์กับกลุ่มทดลองที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาข้อบกพร่อง ข้อแก้ไข ข้อเสนอแนะให้แบบสัมภาษณ์มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2.2 แบบสำรวจ คือ ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลจากบุคคลทั่วไป เพื่อต้องการทราบข้อมูลเบื้องต้น

2.3 แบบสังเกต ผู้วิจัยเลือกใช้แบบมีส่วนร่วม โดยเลือกใช้เฉพาะกลุ่มที่ปฏิบัติ คณะศาวน่อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึง รุ่งล่ำเพลิน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การศึกษาลีลาพ็อนนางเอกหมอลำเพลิน คณะศาวน่อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึง รุ่งล่ำเพลินและคณะหมอลำเพชร ล่ำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอกอสุณพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัยพบว่า หมอลำ เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีต้นกำเนิดจากภาคอีสานของประเทศไทย หมอลำมีจุดกำเนิดจากการเล่านิทานพื้นบ้านและการขับร้องบทกลอนท้องถิ่นของชาวอีสาน คำว่า “หมอลำ” มาจากคำว่า “หมอ” ที่หมายถึงผู้ชำนาญ และ “ลำ” หมายถึงการบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยทำนองอันไพเราะ ดังนั้นหมอลำจึงหมายถึงผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการบรรยายเรื่องราวต่างๆของทำนองเพลง หมอลำแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ หมอลำผีฟ้า หมอลำพื้น หมอลำกลอน และหมอลำซิ่ง หมอลำหมู่ลำเพลิน หมอลำเพลินมีพัฒนาการมาจากหมอลำเรื่องต่อกลอนมีความต่างตรงที่ทำนองเป็นหลัก หมอลำเรื่องต่อกลอนจะใช้ทำนองทางยาวเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง อาจเป็นสังวาทขอนแก่น สังวาทอุบล หรือสังวาทกาฬสินธุ์-สารคาม แต่หมอลำเพลินจะใช้ทำนองลำเพลินซึ่งพัฒนามาจากทำนองลำเพลินโบราณ จะมีจังหวะราตรีเร็ว มีลีลาการพ็อนประกอบ โดยมีลีลาที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของหมอลำเพลิน เน้นความสนุกสนาน ครื้นเครง สวมชุดที่มีสีสันสดใสเป็นเอกลักษณ์ คือ การทมน้อยผ้าชิ้นมียาว 14 นิ้ว มักจะนำเครื่องประดับมาสวมใส่บนศีรษะ เช่น กีบ ดอกไม้ โบ หรือผ้าสี นิยมสวมใส่ชุดกระโปรงประดับเลื่อม เพชร และลูกปัด ในบางครั้งจะมีการนุ่งห่มสไบเพื่อเสริมความโดดเด่นบนเวที ชุดที่มีความร่วมสมัยผสมผสานกับชุดพื้นเมือง

2. การสร้างสรรค์ผลงานนาฏยนิพนธ์ ชุดเนิ้งพ็อนย็อนล่ำเพลิน

ผลการวิจัยพบว่า สร้างสรรค์นาฏศิลป์ ชุดเนิ้งพ็อนย็อนล่ำเพลิน ผู้วิจัยสามารถนำเสนอได้ ดังนี้

2.1 การนำเสนอรูปแบบของการแสดง รูปแบบของการแสดงกำหนดไว้เป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 พูดถึงเบื้องหลังชีวิตของหมอลำไม่ว่าจะเจอเรื่องราวใดๆในชีวิตในยามแสดงบนเวทีจะต้องลืมทุกอย่างและสร้างความบันเทิงหน้าเวที เก็บความทุกข์ ความท้อตัวเองไว้เบื้องหลัง เล่นเงาหลังม่าน ช่วงที่ 2 เข้าสู่ช่วง เพลงร้อง(ลำเพลิน) อยู่ในทำนองเดียวกันโดยการดำเนินเรื่องราวของเพลงตามลำดับ และช่วงที่ 3 ดนตรีลายลำเพลินสร้างสรรค์

2.2 รูปแบบการแต่งกาย คือ การแต่งกายแบบนางเอกหมอลำเพลิน รูปแบบการแต่งกายแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

1) รูปแบบการแต่งกายชุดที่ 1 ได้มีการพัฒนามาจากการแต่งกายของลิเกที่สวมใส่กระโปรงยาว สวมมงกุฎเพชร ทัดดอกไม้คริสตัล ใส่ต่างหู และสร้อยเพชร

2) รูปแบบการแต่งกายชุดที่ 2 นักแสดงมีการเปลี่ยนรูปแบบชุดบนเวทีจากชุดลิเกยาวให้มีความสั้นลงเพื่อให้เห็นวิวัฒนาการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับชุดการแสดงหมอลำเพลิน

ภาพที่ 1 การแต่งกายแบบที่ 1 (ที่มา: อนุชิต สีมอร์ส, 2567)

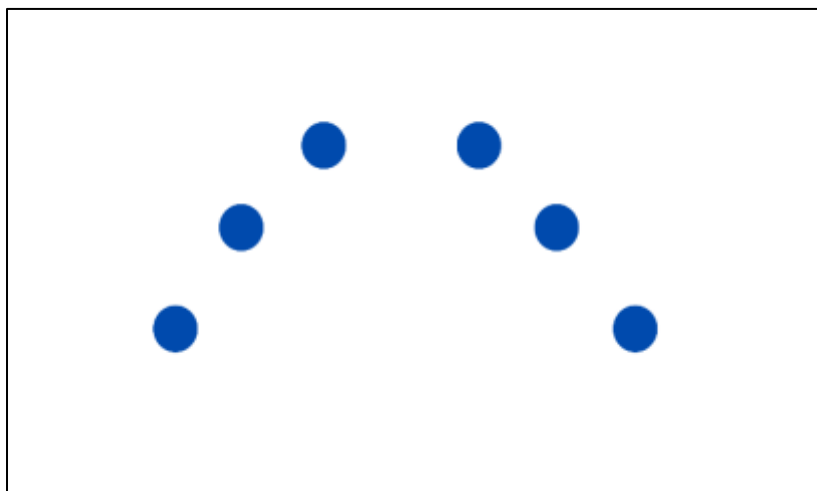
ภาพที่ 2 การแต่งกายแบบที่ 2 (ที่มา: อนุชิต สีมอร์ส, 2567)

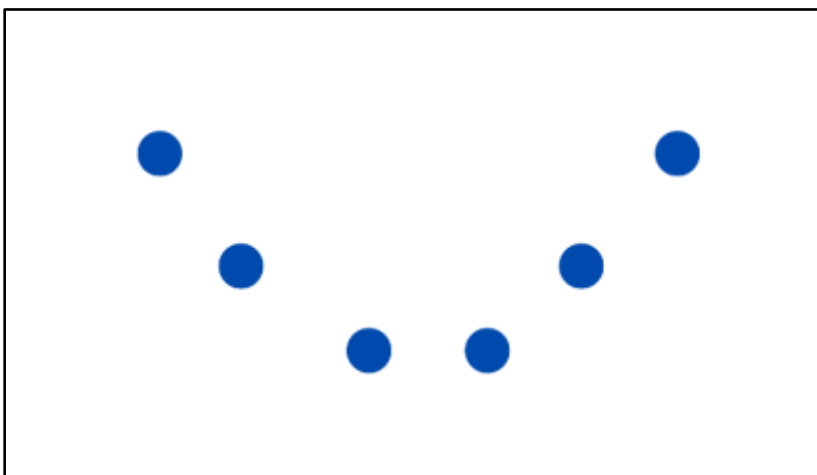
ภาพที่ 3 การแต่งกาย (ที่มา: อนุชิต สีมอร์ส, 2567)

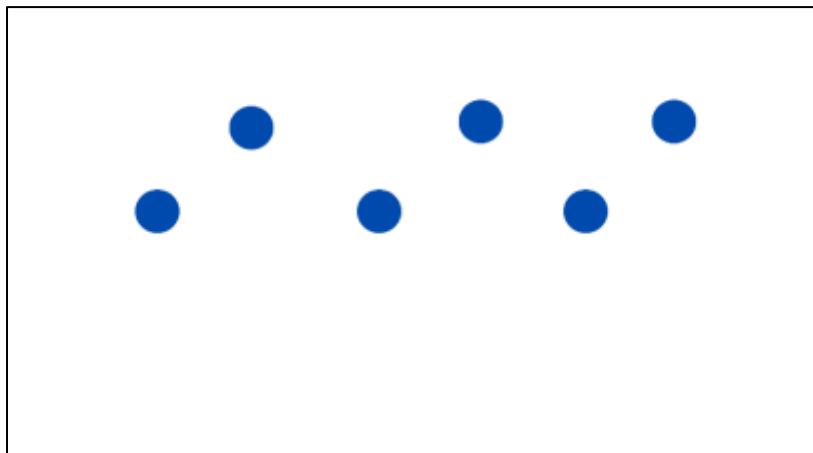
2.3 ลักษณะการแปรแถว คือ ผู้สร้างสรรค์ได้ทำการออกแบบรูปแบบการแปรแถวในการแสดงเพื่อให้ผู้ชมไม่เกิดการเบื่อหน่ายและให้ผู้ชมเห็นความเคลื่อนไหวงดงามและแปลกตาผู้สร้างสรรค์ได้ออกแบบ ดังนี้

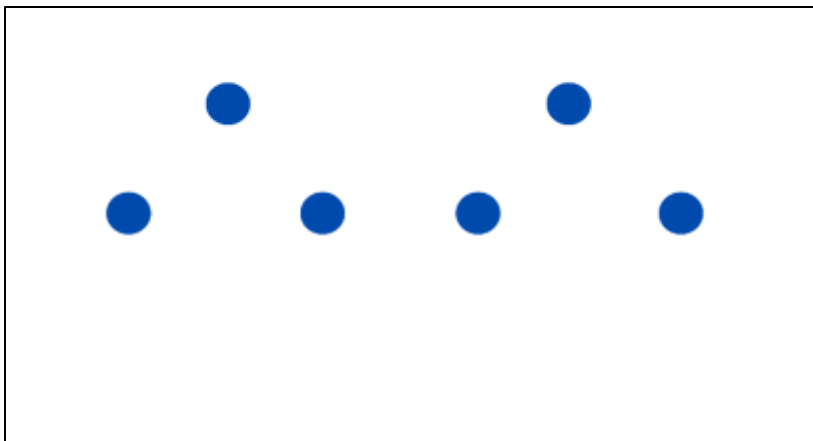
ภาพที่ 4 แถวที่ 1 (ที่มา: อนุชิต สีมอร์ส, 2567)

ภาพที่ 5 แถวที่ 2 (ที่มา: อนุชิต สีมอร์ส, 2567)

ภาพที่ 6 แถวที่ 3 (ที่มา: อนุชิต สิริโมรส, 2567)

ภาพที่ 7 แถวที่ 4 (ที่มา: อนุชิต สิริโมรส, 2567)

2.4 การออกแบบกระบวนท่ารำ คือ การออกแบบกระบวนท่ารำได้ออกแบบให้มีความตรงกับการฟ้อนที่เป็นเอกลักษณ์ของนางเอกหมอลำเพลิน และการฟ้อนที่สื่อความ หมายถึงการฟ้อนลำเพลิน โดยใช้กระบวนท่าฟ้อนที่ไม่ซับซ้อน โดยยึดหลักทฤษฎีสุนทรียศาสตร์และแนวคตินาฏยประดิษฐ์เพื่อทำให้เกิดความสร้างสรรค์นาฏยนิพนธ์ที่สวยงามและน่าสนใจมากขึ้น

2.5 รูปแบบการแต่งหน้า คือ รูปแบบการแต่งหน้าในหมอลำเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมการแสดงและการสร้างความประทับใจให้กับผู้ชมโดยมีลักษณะการแต่งหน้าที่โดดเด่นเพื่อให้เหมาะกับการแสดงในเวทีใหญ่ สร้างสีสัน และบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ความเป็นหมอลำ

ภาพที่ 8 การแต่งกายแบบที่ 2 (ที่มา: อนุชิต สีโสมรส, 2567)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาลีลาฟ้อนนางเอกหมอลำเพลิน คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลินและคณะหมอลำเพชร ลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า หมอลำ เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีต้นกำเนิดจากภาคอีสานของประเทศไทย หมอลำมีจุดกำเนิดจากการเล่านิทานพื้นบ้านและการขับร้องบทกลอนท้องถิ่นของชาวอีสาน คำว่า “หมอลำ” มาจากคำว่า “หมอ” ที่หมายถึงผู้ชำนาญ และ “ลำ” หมายถึงการบรรยายเรื่องราวต่างๆด้วยทำนองอันไพเราะ ดังนั้น หมอลำจึงหมายถึงผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ของทำนองเพลง หมอลำแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ หมอลำผีฟ้า หมอลำพื้น หมอลำกลอน และหมอลำซิ่ง หมอลำหมอลำเพลิน หมอลำเพลินมีพัฒนาการมาจากหมอลำเรื่องต่อกลอนมีความต่างตรงที่ทำนองเป็นหลัก หมอลำเรื่องต่อกลอนจะใช้ทำนองทางยาวเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง อาจเป็นสังวาทขอนแก่น สังวาทอุบล หรือสังวาทกาฬสินธุ์-สาคู แต่หมอลำเพลินจะใช้ทำนองลำเพลินซึ่งพัฒนามาจากทำนองลำเพลินโบราณ จะมีจังหวะราตรีเร็ว มีลีลาการฟ้อนประกอบ โดยมีลีลาที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของหมอลำเพลิน เน้นความสนุกสนาน ครื้นเครง สวมชุดที่มีสีสันสดใสเป็นเอกลักษณ์ คือ การห่มน้อยผ้าชิ้นมียาว 14 นิ้ว มักจะนำเครื่องประดับมาสวมใส่บนศีรษะ เช่น กีบ ดอกไม้ โบ หรือผ้าสายนิยมสวมใส่ชุดกระโปรงประดับเลื่อม เพชร และลูกปัด ในบางครั้งจะมีการนุ่งห่มสไบเพื่อเสริมความโดดเด่นบนเวที ชุดที่มีความร่วมสมัยผสมผสานกับชุดพื้นเมือง

2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานนาฏยนิพนธ์ ชุดเงิ๊งฟ้อนย่อนลำเพลิน พบว่า สร้างสรรค์นาฏศิลป์ ชุดเงิ๊งฟ้อนย่อนลำเพลิน ผู้วิจัยสามารถนำเสนอได้ ดังนี้

2.1 การนำเสนอรูปแบบของการแสดง รูปแบบของการแสดงกำหนดไว้เป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 พูดถึงเบื้องหลังชีวิตของหมอลำไม่ว่าจะเจอเรื่องราวใดๆในชีวิตในยามแสดงบนเวทีจะต้องลืมทุกอย่างและสร้างความบันเทิงหน้าเวที เก็บความทุกข์ ความท้อตัวเองไว้เบื้องหลัง เล่นเภาหลังม่าน) ช่วงที่ 2 เข้าสู่ช่วง เพลงร้อง(ลำเพลิน) อยู่ในทำนองเดียวกันโดยการดำเนินเรื่องราวของเพลงตามลำดับ และช่วงที่ 3 ดนตรีลายลำเพลินสร้างสรรค์

2.2 รูปแบบการแต่งกาย คือ การแต่งกายแบบนางเอกหมอลำเพลิน รูปแบบการแต่งกายแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ 1) รูปแบบการแต่งกายชุดที่ 1 ได้มีการพัฒนามาจากการแต่งกายของลิเกที่สวมใส่กระโปรงยาว สวมมงกุฎเพชร ทัดดอกไม้คริสตัล ใส่ต่างหู และสร้อยเพชร 2) รูปแบบการแต่งกายชุดที่ 2 นักแสดงมีการเปลี่ยนรูปแบบชุดบนเวทีจากชุดลิเกยาวให้มีความสั้นลงเพื่อให้เห็นวิวัฒนาการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับชุดการแสดงหมอลำเพลิน

2.3 ลักษณะการแปรแถว คือ ผู้สร้างสรรค์ได้ทำการออกแบบรูปแบบการแปรแถวในการแสดงเพื่อให้ผู้ชมไม่เกิดการเบื่อหน่ายและให้ผู้ชมเห็นความเคลื่อนไหวงดงามและแปลกตาผู้สร้างสรรค์ได้ออกแบบ ดังนี้

2.4 การออกแบบกระบวนท่ารำ คือ การออกแบบกระบวนท่ารำได้ออกแบบให้มีความตรงกับการฟ้อนที่เป็นเอกลักษณ์ของนางเอกหมอลำเพลิน และการฟ้อนที่สื่อความ หมายถึงการฟ้อนลำเพลิน โดยใช้กระบวนท่าฟ้อนที่ไม่ซับซ้อน โดยยึดหลักทฤษฎีสุนทรียศาสตร์และแนวคิดนาฏยประดิษฐ์เพื่อทำให้เกิดความสร้างสรรค์นาฏยนิพนธ์ที่สวยงามและน่าสนใจยิ่งขึ้น

2.5 รูปแบบการแต่งหน้า คือ รูปแบบการแต่งหน้าในหมอลำเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมการแสดงและการสร้างความประทับใจให้กับผู้ชมโดยมีลักษณะการแต่งหน้าที่โดดเด่นเพื่อให้เหมาะกับการแสดงในเวทีใหญ่ สร้างสีสัน และบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ความเป็นหมอลำ

การอภิปรายผล

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

การสร้างสรรค์งานนาฏยนิพนธ์ชุด “เงิ๊งฟ้อนย่อนลำเพลิน” โดยการนำเอาหลักการทฤษฎีสุนทรียศาสตร์และแนวคิดนาฏยประดิษฐ์ สอดคล้องกับสุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547) กล่าวว่า นาฏยประดิษฐ์ เป็นกระบวนการสร้างสรรค์การคิดการออกแบบ และการสร้างสรรค์แนวคิด รูปแบบ กลวิธีของนาฏศิลป์ ซึ่งมีองค์ประกอบ ได้แก่ 1) ชื่อและเนื้อหาของการแสดง ได้มีการนำเอาการฟ้อนนางเอกหมอลำเพลิน พร้อมกับคุณประโยชน์ของนางเอกหมอลำเพลิน มาสร้างสรรค์ผลงานการแสดงในรูปแบบนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ การแสดงสื่อถึงเอกลักษณ์การฟ้อนนางเอกหมอลำเพลิน 2) ท่าทางที่สื่อความหมาย ผู้สร้างสรรค์ได้มีการกำหนดผู้แสดง ใช้ผู้แสดง ที่มีรูปร่างตามบทบาทที่ได้รับและมีลีลาการร่ายรำให้พร้อมเพียง เพื่อให้การแสดงมีความเป็นเอกภาพผู้แสดงจะต้องมีความในความสามารถการร่ายรำในระดับเดียวกันและความสามารถในการร้องจังหวะเป็นอย่างดี 3) ความสวยงาม ผู้สร้างสรรค์ออกแบบท่ารำโดยใช้ภาษาท่านาฏยศัพท์ ผสมผสานท่ารำจากแม่บทอีสาน ประดิษฐ์ลีลา เชื่อมท่าทางให้สอดคล้องกับอารมณ์เพลงกลมกลืนกับท่วงทำนองและบริบทของเพลง เน้นให้มีความเรียบง่ายสวยงามตามแบบฉบับพื้นบ้านอีสาน 4) การแต่งกาย ผู้สร้างสรรค์ได้นำเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของนางเอกหมอลำเพลิน คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึงรุ่งลำ

เพลิน คณะหมอลำเพชรลำเพลิน มาเป็นองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ผลงานและการแต่งกายของนางเอกหมอลำเพลิน ผู้สร้างสรรค์มีกระบวนการคิดสรรเครื่องแต่งกาย โดยอาศัยรูปภาพชุดนางเอกหมอลำยุคเก่า ผ่านการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ และ 5) เพลงและดนตรี ผู้สร้างสรรค์ได้นำเอาเรื่องราวชีวิตของหมอลำ ในชีวิตในยามแสดงบนเวทีจะต้องลิ้มทุกอย่างและสร้างความบันเทิงหน้าเวที เข้าไปในเพลง พร้อมทั้งเลือกใช้ดนตรีท่วงทำนองที่เป็นร่วมสมัยให้เหมาะสมกับแต่ละช่วงของการแสดง และจัดรูปแบบให้มีความสร้างสรรค์ควบคู่กับทำนองแบบสนุกสนาน ให้มีความผสมผสานให้มีความลงตัวในผลงานชุดนี้

ข้อค้นพบ หรือองค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่การวิจัยเรื่องนักร้องหมอลำเพลิน มีความเกี่ยวข้องกับมิติทางวัฒนธรรม ศิลปะการแสดง และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

1. การสืบค้นรากเหง้าและพัฒนาการของนักร้องหมอลำเพลิน เป็นการศึกษาที่มาของนักร้องและลำเพลิน ในบริบทของภาคอีสาน และวิวัฒนาการของรูปแบบการแสดงจากอดีตถึงปัจจุบัน อิทธิพลของปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของศิลปะการแสดงนี้

2. เอกลักษณะทางศิลปะการแสดง เป็นการสร้างการถอดรหัสท่วงท่า ลีลาการพ้อง และองค์ประกอบของดนตรีเอกลักษณ์ของการแสดงนักร้องหมอลำเพลิน เปรียบเทียบกับศิลปะการแสดงอื่น ๆ และการผสมผสานระหว่างศิลปะการแสดงพื้นบ้านกับแนวทางร่วมสมัย

3. มิติทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นบทบาทของนักร้องหมอลำเพลินในวิถีชีวิตของชุมชนและความสำคัญของการแสดงนี้ ต่ออัตลักษณ์ท้องถิ่นและเป็นบทบาทของศิลปะพื้นบ้านในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา

4. นวัตกรรมและการสร้างสรรค์ คือ เป็นการพัฒนานักร้องหมอลำเพลินให้เป็นการแสดงที่ทันสมัยแต่ยังคงคุณค่าทางวัฒนธรรม และเป็นแนวทางประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะการแสดง และเป็นการออกแบบชุดการแสดง เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องดนตรีใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับรสนิยมปัจจุบัน

5. แนวทางในการอนุรักษ์และต่อยอดในระดับชุมชนและสากล เป็นการสร้างกลไกทางนโยบายเพื่อส่งเสริมศิลปะพื้นบ้านและการพัฒนานักร้องหมอลำเพลิน เป็นสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว และการบูรณาการกับการศึกษาและกิจกรรมสร้างสรรค์ในระดับท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ภาพรวมสอดคล้องกับเนื้อหา ชุดแต่งกายสวยงาม ดนตรีลงตัว ปรับในเรื่องของท่าทางของการใช้มือใช้เท้าที่มากเกินไปจะดีมากกว่านี้

1.2 หัวข้อน่าสนใจ ท่าพ้องสวยงามจัดวางแถวดี จุดเด่นของการแสดงควรปรับให้แต่ละช่วงมีความแตกต่างกัน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หัวข้อที่น่าสนใจแต่นำเสนอในสาระของการแสดงน้อย ควรให้ความสำคัญกับหัวใจของการแสดง เน้น ย้อนลำเพลิน เป็นสิ่ง ที่ควรเพิ่มเติมในการแสดงจะทำให้การแสดงสมบูรณ์แบบมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). สืบสานฮีตขอยหมอลำเฉลิมพระเกียรติฯ 84 พรรษา. ขอนแก่น: ขอนแก่น การพิมพ์.
- กฤษฎา ศรีธรรมมา. (2534). วิเคราะห์องค์ประกอบทางวรรณกรรมของเพลงหมอลำในรอบทศวรรษ (พ.ศ. 2522-2531). (ปริญา นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กิตติศักดิ์ แสนประดิษฐ์. (2552). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนภาคอีสานเพื่อความเหมาะสมกับสภาพ ทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ. (วิทยานิพนธ์วัฒนธรรมศาสตร์). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. (2532). ศิลปะการฟ้อนภาคอีสาน. สำนักวิทยบริการ มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นุจรินทร์ พลแสน, ภาวิณี บุญเสริม และดารณี จันทมิไชย. (2567). การฟ้อนทางหวาน: การสร้างอัตลักษณ์นาฏศิลป์อีสานของ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์. วารสารวิพิธพัฒนศิลป์ บัณฑิตศึกษา, 4(2), 33-48.
- เนตรทราย ย่อยพรมราช, สุขสันติ แวงวรรณ และอัศวินธ์ เรืองรอง (2567). อัตลักษณ์การฟ้อนเงี้ยวของแม่ครูลำดวน สุวรรณภูคำ. วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์, 11(1), 78-95.
- พรชัย เขียวสาคร. (2536). ลำเพลินบ้านแพน ตำบลแพน อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม
- ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2565). ขอความอนุเคราะห์ประชาสัมพันธ์ โครงการประกวดวาดฟ้อนลำพืน. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สิทธิรัตน์ ภูแก้ว และอนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์. (2550). การฟ้อนเกี่ยวของหมอลำกลอนวาดอุบลราชธานี. คณะศิลปกรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บุคลากรกรม**
- ปิยะพร นามวงศ์ษา. (ผู้ให้สัมภาษณ์). อนุชิต สีโมรส และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่สำนักงานหมอลำเพชรลำเพลินบ้านแพน ตำบลแพน อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 9 กันยายน พ.ศ 2567
- สิทธิศักดิ์ จำปาแดง. (ผู้ให้สัมภาษณ์). อนุชิต สีโมรส และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วันที่ 6 กันยายน พ.ศ 2567
- เสาวนีย์ คอนโพธิ์ศรี. (ผู้ให้สัมภาษณ์). อนุชิต สีโมรส และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่สำนักงานคณะบัวริมบึงทุ่งลำเพลิน.บ้านแพน ตำบลแพน อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 9 กันยายน พ.ศ 2567

สุภาพ นามวงศ์ษา. (ผู้ให้สัมภาษณ์). อนุชิต สีมอร์ส และคณะ (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่สำนักงานคณะสาขาน้อยเพชรบ้านแพง. บ้าน
แพง ตำบลแพง อำเภอกอสุมปี่สย จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 12 กันยายน พ.ศ 2567